ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»

_____ Олег ГОДОЯЦАК

«_09_» _квітня_ 2025 року

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» № 8 від 16 травня 2022 року

Витяг
з протоколу засідання фахового семінару кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія»
№ 17 від 08 квітня 2025 року

Присутні:

Завідувач кафедри кримінального процесу, д. ю. н., професор Торбас О. О.;
професор кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Аленін Ю. П;
професор кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Дрьомін В. М.;
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія», професор кафедри кримінального процесу (за сумісництвом), д.ю.н., професор Ковальчук С. О. – ***науковий керівник***;
професор кафедри кримінального процесу, д.ю.н., доцент Ракіпова І. В.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Стоянов М. М.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Волошина В. К.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Пожар В. Г.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Гуртієва Л. М.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Мурзановська А. В.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Смирнов М. І.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Федчун Н. О.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Підгородинська А. В.;

доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Мандриченко Ж. В.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Дикий О. В.,
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Цитряк В. Я.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Степаненко А. С.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Завтур В. А.;
старший викладач кафедри, доктор філософії в галузі права Сидорчук В. В.

З присутніх науково-педагогічних працівників кафедри 5 докторів юридичних наук та 14 співробітників кафедри (доценти кафедри кримінального процесу, кандидати юридичних наук і доктори філософії) – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», поданого на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо рекомендації до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Доповідь здобувачки ступеня вищої освіти доктора філософії Буджак Д. Ю. на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», подану на здобуття вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Доповідачка обґрунтувала актуальність обраної теми, визначила мету, завдання, методологію дисертаційного дослідження, охарактеризувала його об'єкт та предмет, виклала науково-практичну значимість роботи, надала відомості щодо впровадження результатів дослідження.

Обґрунтовуючи вибір дисертаційного дослідження, здобувачка зазначає, що Здійснення кримінального провадження спрямоване на виконання його завдань, визначених статтею 2 КПК України. Одним із них є забезпечення неупередженого, повного та швидкого досудового розслідування і судового розгляду задля притягнення кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, до кримінальної відповідальності з урахуванням його вини, запобігання обвинуваченню чи засудженню жодного невинуватого та необґрунтованому застосуванню процесуальному примусу до жодної особи, застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури. Виконання цього завдання досягається шляхом здійснення кримінального процесуального доказування, що включає в себе як збирання, перевірку та оцінку доказів, так і їх використання задля потреб кримінального провадження.

У ході здійснення кримінального процесуального доказування широко використовуються не лише первинні, але й похідні докази, серед яких особливе місце належить показанням з чужих слів. Складність формування та

використання таких показань у доказуванні зумовлена існуванням можливості спотворення показань, в тому числі й неумисного, яке може мати місце під час їх отримання та призводити до їх визнання недопустимим або недостовірним доказом. У статті 97 КПК України законодавець закріплює в цілому особливості оцінки показань із чужих слів з точки зору їх допустимості та достовірності і правила їх використання під час кримінального провадження. Водночас, норми зазначеної статті не містять вичерпного нормативного врегулювання порядку формування та використання цього джерела доказів у ході як досудового розслідування, так і судового розгляду, що зумовлює актуальність дослідження теоретико-правових і практичних аспектів проблематики показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному провадженні, в тому числі й з урахуванням європейських правових стандартів їх формування та використання.

До дослідження проблематики показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному провадженні зверталися Т. В. Бабчинська, Т. П. Бичок, В. В. Вапнярчук, Л. В. Гаврилюк, В. П. Гмирко, В. В. Денисенко, О. В. Ільченко, Г. С. Зінченко, І. Ю. Кайло, В. В. Король, Г. Р. Крет, Ю. І. Лозинська, В. М. Лушпієнко, А. О. Ляш, Л. В. Омельчук, О. П. Острійчук, А. В. Панова, О. Я. Переверза, А. В. Пономаренко, Т. В. Садова, Н. В. Скідан, О. О. Сольонова, Ю. В. Циганок, І. Л. Чупрікова, Р. М. Шехавцов, О. Г. Шило й інші українські та зарубіжні вчені. Окремі теоретичні та практичні аспекти проблематики показань із чужих слів досліджуються в дисертації Г. Р. Крет на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи» (м. Одеса, 2020 р.), в якій розкриваються стандарти належності, допустимості та достовірності таких показань, а також у дисертаціях на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук В. М. Лушпієнка на тему: «Показання свідка як процесуальне джерело доказів у кримінальному процесі України» (м. Київ, 2018 р.), О. О. Сольонової на тему: «Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні» (м. Київ, 2018 р.) та Ю. І. Лозинської на тему: «Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні» (м. Львів, 2018 р.). Проте, комплексне дослідження проблематики показань із чужих слів як джерела доказів у вітчизняній доктрині кримінального процесу не проводилося, внаслідок чого значна частина її теоретичних і практичних аспектів залишається недослідженою.

Метою дисертаційного дослідження є побудова цілісної концепції механізму формування та використання показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному провадженні і розробка науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення КПК України у частині визначення їх поняття та порядку отримання, перевірки, оцінки і використання в ході досудового розслідування та судового розгляду.

Для досягнення цієї мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

– встановити передумови впровадження показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальний процес України і розкрити сучасний стан їх нормативного закріплення;

– дослідити зміст правила з чужих слів у законодавстві і судовій практиці країн англосаксонської правової системи та окреслити напрями врахування позитивного досвіду цих країн у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві;

– розкрити поняття, правову природу та процесуальні властивості показань із чужих слів у кримінальному процесі України;

– охарактеризувати порядок отримання та перевірки показань із чужих слів під час досудового розслідування;

– дослідити порядок отримання та перевірки показань із чужих слів у судовому провадженні;

– розкрити зміст загальних правил оцінки доказів та встановити особливості їх застосування в ході оцінки показань із чужих слів;

– охарактеризувати критерії та умови допустимості показань із чужих слів і визначити особливості їх встановлення судом;

– дослідити, із урахуванням судової практики, підстави визнання показань із чужих слів недопустимим доказом;

– розкрити процесуальний порядок і наслідки визнання показань із чужих слів недопустимим доказом;

– розробити науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення КПК України у частині визначення поняття показань із чужих слів і порядку їх формування та використання в ході досудового розслідування та судового розгляду.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі формування та використання показань із чужих слів під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження.

Предметом дослідження є показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні.

Дисертація ґрунтується на комплексному застосуванні системи методів наукового пізнання (як загальнонаукових, так і спеціальних), визначеної з урахуванням мети і завдань дослідження та його об'єкта і предмета. Діалектичний – як загальний метод наукового пізнання дійсності, відповідно до якого всі явища досліджуються в їх взаємозв'язку, дозволив визначити правову природу показань із чужих слів та значення цього доказу для встановлення фактів й обставин кримінального провадження, з урахуванням їх належності, допустимості та достовірності, в контексті процесуальної діяльності суб'єктів доказування під час досудового розслідування та судового розгляду (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Історико-правовий метод використовувався в ході дослідження передумов впровадження показань із чужих слів у кримінальний процес України та еволюції цього джерела доказів у кримінальному процесуальному законодавстві та судовій практиці країн англосаксонської правової системи (підрозділи 1.1, 1.2). За допомогою порівняльно-правового

методу зіставлено стан нормативного закріплення поняття показань із чужих слів та порядку їх формування, а також практики використання цього джерела доказів у кримінальному процесі України і країн англосаксонської правової системи, на підставі чого окреслено напрями врахування позитивного досвіду цих країн у вітчизняному кримінальному процесуальному законі (підрозділ 1.2). Системно-структурний метод надав змогу розкрити механізм формування та використання показань із чужих слів у кримінальному процесуальному доказуванні (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Застосування формально-юридичного методу дозволило сформулювати визначення понять «показання з чужих слів», «формування показань із чужих слів», «отримання доказів», «перевірка доказів», «оцінка доказів» та інших понять, авторські дефініції яких наведені в дисертації (підрозділи 1.3, 2.1, 3.1). За допомогою методу статистичного аналізу досліджено судову практику як істотну складову емпіричної бази дисертації (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Соціолого-правовий метод використано в ході анкетування практичних працівників і подальшого аналізу його результатів у дисертації (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Метод теоретико-правового моделювання забезпечив обґрунтування авторських пропозицій, спрямованих на вдосконалення КПК України у частині визначення поняття показань із чужих слів і порядку їх формування та використання в ході досудового розслідування і судового розгляду (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Нормативною основою дисертації є Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, акти кримінального та кримінального процесуального законодавства України і низки зарубіжних держав.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних вчених у галузі загальнотеоретичної юриспруденції, філософії, логіки, кримінального та кримінального процесуального права, криміналістики.

Емпіричну базу дослідження складають судові рішення ЄСПЛ, КС України, ВС, судів апеляційної та першої інстанцій, рішення судів низки країн англосаксонської правової системи, результати анкетування практичних працівників (суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів і науково-педагогічних працівників).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим в українській науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням теоретико-правових і практичних аспектів проблематики формування та використання показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному провадженні.

За результатами проведеного дослідження сформульовані такі найбільш важливі положення, що містять наукову новизну:

уперше:

із урахуванням компаративного аналізу запропоновано врахувати позитивний досвід країн англосаксонської правової системи у частині визначення порядку формування та використання показань із чужих слів шляхом нормативного закріплення в КПК України: 1) обов'язку суду

враховувати у ході визнання показань із чужих слів допустимим доказом проміжку часу, який сплив між настанням факту, якого стосуються первинні пояснення, та наданням цих пояснень; 2) додаткової обставини, що унеможливлює допит особи – ствердження нею у своїх показаннях, що вона не пам'ятає або недостатньо повно чи точно пам'ятає факти, які є предметом первинних пояснень; 3) права суду визнати показання з чужих слів допустимим доказом, якщо первинні пояснення отримані за обставин, які не викликають сумнівів в їх достовірності та виключають можливість фальсифікації чи спотворення цих пояснень;

на підставі аналізу практики ЄСПЛ і ККС ВС доведено, що показання з чужих слів можуть бути не лише прямими, але й непрямими доказами і, відповідно, використовуватися як для встановлення фактів та обставин кримінального провадження, що стосуються безпосередньо готування, замаху та вчинення кримінального правопорушення і приховування його наслідків, так і для з'ясування інших фактів та обставин, що мають значення для цього провадження, в тому числі й стосовно взаємовідносин підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого і подій, які передували вчиненню кримінального правопорушення або мали місце після його вчинення, але не перебували у безпосередньому зв'язку з ним;

із урахуванням практики ЄСПЛ, ВС і судів апеляційної та першої інстанцій узагальнено підстави визнання показань із чужих слів недостовірним доказом, до яких віднесено: 1) наявність сумнівів в їх об'єктивності; 2) отримання первинного пояснення, яке становить зміст показань із чужих слів, від невстановленої особи; 3) встановлення судом недостовірності первинних пояснень, які становлять зміст показань із чужих слів; 4) надання сторонами кримінального провадження документів, які підтверджують репутацію свідка та можуть поставити під сумнів об'єктивність його показань;

запропоновано здійснювати класифікацію умов допустимості показань із чужих слів на дві групи: загальні, які стосуються всіх доказів, і спеціальні, що поширюються лише на зазначений вид показань, визначено коло загальних і спеціальних умов допустимості показань із чужих слів у межах кожного з виокремлених критеріїв їх допустимості (законності, правомірності та прийнятності) та з урахуванням цих умов виокремлено підстави визнання таких показань недопустимим доказом, які класифіковано на загальні і спеціальні;

за результатами дослідження судової практики обґрунтовано доцільність розширення кола обставин, що унеможливлюють допит особи, яка надала первинні пояснення, за рахунок включення до нього таких обставин: 1) перебування особи на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором; 2) відсутність особи під час судового засідання з інших об'єктивних підстав, які унеможливлюють допит або можуть вплинути на повноту чи достовірність показань;

удосконалено:

дефініцію поняття «показання з чужих слів», під якими запропоновано розуміти відомості, що надаються в усній, письмовій або іншій формі свідком, потерпілим, підозрюваним, обвинуваченим щодо певних фактів та обставин кримінального провадження, про які йому стало відомо з пояснень інших осіб та які мають значення для цього кримінального провадження;

визначення поняття «формування показань із чужих слів» шляхом розмежування кримінального процесуального та криміналістичного аспектів його розуміння, перший з яких охоплює механізм їх формування як доказів під час кримінального провадження (що складається з отримання, перевірки та оцінки цих показань), а другий – механізм їх формування як ідеальних слідів, що включає в себе етапи як допроцесуальні (сприйняття та запам'ятовування), так і процесуальний (відтворення);

теоретичне розуміння механізму дослідження доказів слідчим суддею, зокрема на підставі узагальнення судової практики встановлено, що в ході досудового розслідування показання з чужих слів, що містяться у протоколі допиту свідка, потерпілого, можуть бути предметом дослідження слідчого судді під час розгляду клопотань про застосування низки заходів забезпечення кримінального провадження та надання дозволу на проведення окремих слідчих (розшукових) дій поза викликом такого свідка, потерпілого в судове засідання;

доктринальні підходи до змісту права на перехресний допит за рахунок виокремлення на основі практики ЄСПЛ і ККС ВС випадків, які передбачають можливість відступу від нього та, відповідно, не призводить до порушення цього права і не є підставою для визнання показань свідка, потерпілого недопустимим доказом на підставі пункту 6 частини 2 статті 87 КПК України, а саме в разі: 1) встановлення судом наявності виняткових підстав для його обмеження; 2) утримання протилежною стороною кримінального провадження від реалізації права на перехресний допит;

теоретичні підходи до визначення процесуальних наслідків визнання показань із чужих слів недопустимим доказом, зокрема обґрунтовано, що вони залежать від стадії кримінального провадження, в якому ухвалюється таке рішення, вагомості їх значення для встановлення фактів та обставин кримінального провадження в сукупності з іншими доказами і повноважень суду, який приймає вказане рішення, з урахуванням його інстанційної належності;

набуло подальшого розвитку:

теоретичні підходи до дослідження стану нормативного закріплення показань із чужих слів як джерела доказів у вітчизняному кримінальному процесі, з урахуванням яких доведено, що сукупність норм, що врегульовують показання з чужих слів, складають субінститут кримінального процесуального права, який входить до структури інституту доказів і доказування;

доктринальне розуміння критеріїв допустимості доказів у кримінальному провадженні за рахунок виокремлення, поряд із законністю та правомірністю, що ґрунтуються на вимогах статей 86 і 87 КПК України відповідно, третього

критерію – прийнятності, який стосується можливості використання доказів у випадках, передбачених нормами кримінального процесуального закону (статті 88, 88-1, частина 12 статті 290 КПК України);

дослідження умов допустимості показань із чужих слів і підстав визнання їх недопустимим доказом, зокрема обґрунтовано доцільність надання суду права визнати допустимим доказом показання з чужих слів, отримані від осіб, котрі брали участь у відповідних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях (зокрема, понятих, спеціалістів, перекладачів).

Після завершення доповіді Буджак Д. Ю. присутніми поставлені такі запитання:

Завідувач кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Торбас О. О. запитав, чи можуть показання з чужих слів, з огляду на їх похідний характер та особливості формування, використовуватися суб'єктами доказування для доведення всіх обставин, які становлять предмет доказування, чи лише тих з них, які не пов'язані зі встановленням винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення?

Буджак Д. Ю. відповіла, що результати дослідження судової практики свідчать, що в переважній більшості випадків предметом показань із чужих слів є обставини, передбачені частинами 1 – 4 статті 91 КПК України, а саме: 1) обставини, які стосуються події кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення); 2) обставини, які свідчать про винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форму вини, мотив і мету його вчинення; 3) обставини, які вказують на вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження, а також відомості про осіб, які надали свідку, потерпілому, обвинуваченому первинні пояснення, та обставини їх надання.

У доктрині кримінального процесу вказується на недоцільність використання показань із чужих слів для встановлення винуватості особи. Зокрема, Т. В. Бабчинська пропонує внести відповідні доповнення до статті 97 КПК України. Водночас, встановлення правил визначення допустимості показань із чужих слів залежно від їх використання для з'ясування тих або інших фактів та обставин кримінального провадження є недоречним, оскільки основний аспект у нормах, присвячених допустимості як доказів у цілому, так і досліджуваного їх виду зокрема, законодавець обґрунтовано робить саме на дотриманні основоположних прав і свобод людини (наприклад, право на перехресний допит свідка, потерпілого, яким надаються показання з чужих слів) та вимог кримінального процесуального закону стосовно отримання доказів (наприклад, одержання показань із чужих слів від слідчого, прокурора,

співробітника оперативного підрозділу або іншої особи у випадках, передбачених частиною 7 статті 97 КПК України) та їх використання (наприклад, відкриття показань із чужих слів іншій стороні кримінального провадження).

Доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Гуртієва Л. М. поцікавилася, яким чином, на думку дисертантки, співвідносяться поняття «доказ» і «джерело доказу»?

Буджак Д. Ю. відповіла, що незважаючи на висловлену вченими позицію про те, що процесуальні джерела не є єдиним нерозривним цілим із доказами і не втрачають самостійного значення для кримінального процесуального доказування, значного поширення в доктрині кримінального процесу набула концепція, відповідно до якої доказ являє собою єдність фактичних даних та їх процесуальних джерел. Відзначаючи найбільш чітке відображення цією концепцією гносеологічної сутності доказу у кримінальному провадженні, М. А. Погорецький наголошує, що в будь-якому із джерел доказів, передбачених КПК України, фактичні дані можуть існувати, передаватися, зберігатися та досліджуватися лише за умови їх нерозривної єдності, а за її відсутності доказ втрачає свою сутність. Із урахуванням концепції єдності фактичних даних та процесуальних джерел, в яких вони містяться, вчений доходить обґрунтованого висновку, що показання, в разі визнання їх доказом у кримінальному провадженні, одночасно є видом доказів, джерелом доказів і засобом доказування. Таким чином, будучи видом показань, за своєю правовою природою показання з чужих слів є процесуальним джерелом доказів, видом доказів і засобом доказування.

Доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Завтур В. А. запитав, чи є допустимим доказом показання психолога, який під час досудового розслідування брав участь в опитуванні малолітнього потерпілого за методикою Зеленої кімнати?

Буджак Д. Ю. відповіла, що методика «Зелена кімната» та модель «Барнахус» розроблені для допиту малолітньої або неповнолітньої особи, а їх застосування спрямоване на недопущення або мінімізацію повторного травмування психіки цієї особи. Із точки зору ККС ВС, опитування в «Зеленій кімнаті» становить собою лише спеціальний спосіб проведення допиту чи опитування, результатом якого мають стати відомості, що містяться в показаннях особи, яку опитують. Слід зазначити, що чинний кримінальний процесуальний закон не містить обов'язку під час досудового розслідування проводити допит малолітньої особи за методикою «Зелена кімната», а сама методика носить виключно методичний характер, тому істотних порушень вимог КПК України не допущено. Водночас, у разі застосування цієї методики до опитування малолітньої особи залучається психолог, показання якого, як свідчать результати дослідження судової практики, оцінюються судами і, за умови здійснення його допиту в судовому засіданні як свідка та дотримання

норм кримінального процесуального закону, визнаються судами допустимим доказом.

Доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Підгородинська А. В. запитала, чи можуть показання з чужих слів використовуватися в ході досудового розслідування слідчим суддею?

Буджак Д. Ю. відповіла, що у випадках, за яких слідчий суддя не здійснював виклик свідків, він не сприймає їх показання безпосередньо, а досліджує складені слідчим, прокурором і додані до відповідного клопотання протоколи допиту, в змісті яких відображені показання свідків, надані в тому числі з чужих слів. Дослідження протоколів допиту свідків, які містять такі показання, в сукупності з іншими наданими доказами дозволяють слідчому судді встановити наявність або відсутність підстав для задоволення відповідного клопотання. І, навпаки, за відсутності таких протоколів слідчий суддя, внаслідок відсутності можливості безпосереднього їх дослідження, не може дослідити показання з чужих слів, що призводить до відмови у задоволенні ним відповідного клопотання.

Натомість, у разі відображення показань із чужих слів в інших процесуальних документах слідчий суддя не може брати їх до уваги та обґрунтовувати ними постановлювані судові рішення. Зокрема, доволі поширеною є практика обґрунтування слідчими, прокурорами у клопотаннях доцільності застосування відповідних заходів забезпечення кримінального провадження або надання дозволу на проведення окремих слідчих (розшукових) дій посиланням на рапорти співробітників оперативних підрозділів, слідчих, прокурорів, які містить певні відомості, отримані ними від інших осіб, у тому числі й без конкретизації таких осіб, та приєднання до цих клопотань копій рапортів. Слідчі судді, керуючись частиною 7 статті 97 КПК України, вказують на недопустимість таких рапортів як доказів у кримінальному провадженні. Обґрунтовуючи таке рішення, слідчі судді відзначають, що рапорт є формою ділового мовлення між представниками правоохоронних органів, а не джерелом доказів, отже не створює юридичних наслідків під час оцінки доказів, незалежно від методології проведення оцінювання: поза розумного сумніву чи обґрунтованості підозри, а також вказують, що рапорт співробітника правоохоронного органу не може слугувати однозначним доказом винуватості особи. При цьому, як вказує ККС ВС, фактично рапорт слідчого є заявою про вчинення кримінального правопорушення, з якого цілком вбачаються конкретні відомості про вчинення протиправних дій. Відповідно, такі рапорти беруться до уваги слідчими суддями не як окреме процесуальне джерело доказів для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні відповідно до статті 91 КПК України, а як інформація про вчинення кримінального правопорушення, зафіксована у відповідній процесуальній формі, що слугує підставою для внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР з подальшим проведенням

досудового розслідування та здійсненням окремих слідчих (розшукових) дій у даному кримінальному провадженні.

Доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Стоянов М. М. запитав, чи існує на сьогодні заборона використання показань із чужих слів, наданих свідками, які під час досудового розслідування залучалися як учасники слідчих (розшукових) дій, зокрема як поняті, спеціалісти?

Буджак Д. Ю. відповіла, що закріплюючи підстави визнання показань із чужих слів недопустимими доказами, законодавець у частині 7 статті 97 КПК України передбачає, що у будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження. Наведена підстава закріплена законодавцем як безумовна, оскільки в імперативній формі містить вказівку на недопустимість таких показань із чужих слів.

Натомість, стосовно визнання недопустимими доказами показань із чужих слів, які надаються іншими особами (зокрема, понятими, спеціалістами, перекладачами), котрі брали участь у відповідних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях і стосуються пояснень осіб, отриманих у ході їх проведення співробітником оперативного підрозділу, слідчим, прокурором, в судовій практиці відсутній єдиний підхід. Так, в одному випадку ККС ВС, із посиланням на частину 7 статті 97 КПК України, констатує недопустимість показань із чужих слів, наданих вказаними особами. У другому випадку ККС ВС вказує на відсутність підстав для визнання таких показань із чужих слів недопустимими доказами. У третьому випадку ККС ВС відзначає недопустимість показань із чужих слів, наданих вказаними особами, лише в тій частині, в якій вони відтворюють пояснення осіб, отриманих співробітником оперативного підрозділу, слідчим, прокурором у ході проведення відповідних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Аналіз частини 7 статті 97 КПК України та сформованої на її основі практики ККС ВС дозволяє підтримати позицію низки вчених (зокрема, А. В. Панової та Н. В. Скідан) і другий із наведених підходів ККС ВС, виходячи із таких міркувань. По-перше, інші особи (у розумінні частини 7 статті 97 КПК України) сприймають відомості, які надаються особою, котра є їх першоджерелом, співробітнику оперативного підрозділу, слідчому або прокурору, як свідки та, з огляду на цей процесуальний статус, зобов'язані давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду і несуть кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду або за відмову від давання їм показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом (пункт 2 частини 2 статті 66, частина 1 статті 67 КПК України). По-друге, на відміну від співробітника оперативного

підрозділу, слідчого, прокурора, свідки не є заінтересованими у результатах кримінального провадження. У своїй сукупності ці гарантії спрямовані на забезпечення отримання від свідків правдивих показань, у тому числі й показань, які надаються ними із чужих слів.

Після відповідей на запитання виступив **науковий керівник** – професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національно університету «Одеська юридична академія», професор кафедри кримінального процесу (за сумісництвом), д.ю.н., професор Ковальчук Сергій Олександрович.

Науковий керівник зазначив, що авторці вдалося виконати поставлені завдання та досягти поставленої мети, для чого було використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, а саме: діалектичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, формально-юридичний, статистичного аналізу, соціолого-правовий метод, метод теоретико-правового моделювання.

Дисертація має наукову новизну, оскільки в ній наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, поставленого перед дослідженням. Дисертація є першим в українській науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням теоретико-правових і практичних аспектів проблематики формування та використання показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному провадженні.

Зокрема, з урахуванням компаративного аналізу дисертанткою слушно запропоновано врахувати позитивний досвід країн англосаксонської правової системи у частині визначення порядку формування та використання показань із чужих слів шляхом нормативного закріплення в КПК України: 1) обов'язку суду враховувати у ході визнання показань із чужих слів допустимим доказом проміжку часу, який сплив між настанням факту, якого стосуються первинні пояснення, та наданням цих пояснень; 2) додаткової обставини, що унеможливлює допит особи – ствердження нею у своїх показаннях, що вона не пам'ятає або недостатньо повно чи точно пам'ятає факти, які є предметом первинних пояснень; 3) права суду визнати показання з чужих слів допустимим доказом, якщо первинні пояснення отримані за обставин, які не викликають сумнівів в їх достовірності та виключають можливість фальсифікації чи спотворення цих пояснень.

На підставі аналізу практики ЄСПЛ і ККС ВС авторкою доведено, що показання з чужих слів можуть бути не лише прямими, але й непрямими доказами і, відповідно, використовуватися як для встановлення фактів та обставин кримінального провадження, що стосуються безпосередньо готування, замаху та вчинення кримінального правопорушення і приховування його наслідків, так і для з'ясування інших фактів та обставин, що мають значення для цього провадження, в тому числі й стосовно взаємовідносин підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого і подій, які передували

вчиненню кримінального правопорушення або мали місце після його вчинення, але не перебували у безпосередньому зв'язку з ним.

Із урахуванням практики ЄСПЛ, ВС і судів апеляційної та першої інстанцій здобувачкою узагальнено підстави визнання показань із чужих слів недостовірним доказом, до яких віднесено: 1) наявність сумнівів в їх об'єктивності; 2) отримання первинного пояснення, яке становить зміст показань із чужих слів, від невстановленої особи; 3) встановлення судом недостовірності первинних пояснень, які становлять зміст показань із чужих слів; 4) надання сторонами кримінального провадження документів, які підтверджують репутацію свідка та можуть поставити під сумнів об'єктивність його показань.

Авторкою запропоновано здійснювати класифікацію умов допустимості показань із чужих слів на дві групи: загальні, які стосуються всіх доказів, і спеціальні, що поширюються лише на зазначений вид показань, визначено коло загальних і спеціальних умов допустимості показань із чужих слів у межах кожного з виокремлених критеріїв їх допустимості (законності, правомірності та прийнятності) та з урахуванням цих умов виокремлено підстави визнання таких показань недопустимим доказом, які класифіковано на загальні і спеціальні.

За результатами дослідження судової практики дисертанткою обґрунтовано доцільність розширення кола обставин, що унеможливлюють допит особи, яка надала первинні пояснення, за рахунок включення до нього таких обставин: 1) перебування особи на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором; 2) відсутність особи під час судового засідання з інших об'єктивних підстав, які унеможливлюють допит або можуть вплинути на повноту чи достовірність показань.

На основі проведеного дослідження здобувачкою розроблено науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення КПК України у частині визначення поняття показань із чужих слів і порядку їх формування та використання в ході досудового розслідування та судового розгляду.

Наукове дослідження Буджак Д. Ю. має, окрім теоретичної, і практичну спрямованість, адже викладений матеріал, наведені висновки, положення та пропозиції можуть бути використані: науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретико-правових і практичних проблем формування та використання показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному процесі; правотворчій діяльності – для удосконалення КПК України у частині визначення поняття показань із чужих слів і порядку їх формування та використання в ході досудового розслідування та судового розгляду; правозастосовній діяльності – суддями, прокурорами, слідчими, дізнавачами та адвокатами під час кримінального провадження; навчальному процесі – для підготовки навчальних програм і лекцій, проведення різних видів занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Сучасні проблеми кримінального та кримінального процесуального права» та «Права людини у

сфері кримінальної юстиції», а також у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів.

Основні результати дисертаційного дослідження Буджак Д. Ю. пройшли належну апробацію шляхом публікації положень дисертації у фахових виданнях та виступах, обговорення на науково-практичних конференціях.

Зміст дисертації свідчить, що дисертаційне дослідження Буджак Д. Ю. виконано на високому науковому рівні, проаналізовано значний обсяг теоретичного та нормативного матеріалу, робота містить низку цікавих нових висновків та пропозицій. Дослідження ґрунтується на виваженій самостійній роботі над темою дисертації.

У процесі підготовки дисертації Буджак Діана Юріївна плідно співпрацювала з науковим керівником протягом усього терміну навчання в аспірантурі, результатом чого є написання дисертаційного дослідження. Здобувачка виконала індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план у повному обсязі. Всі заплановані види робіт були виконані своєчасно.

Щодо загальної оцінки роботи Буджак Діани Юріївни у процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану, то вона оцінюється на відмінно.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні» є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає всім встановленим вимогам, може бути рекомендована до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії них наук за спеціальністю за спеціальністю 081 Право, галузі знань 08 Право у разовій спеціалізованій вченій раді, а її автор заслуговує, на основі захисту, присвоєння наукового ступеня доктора філософії.

У **обговоренні** дисертаційного дослідження брали участь:

Кандидат юридичних наук, доцент Підгородинська А. В. відзначила високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачкою матеріалом. Зазначила, що, на її думку, пропозиція авторки стосовно доцільності уточнення нормативного визначення поняття показань із чужих слів, яке міститься в ч. 1 ст. 97 КПК України, є досить слушною. Відзначила, що робота Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального процесу, та може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Стоянов М. М. відзначив високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачкою матеріалом. Порекомендував звернутися до розмежування допустимості та

достовірності в контексті пропозицій щодо достовірності за результатами дослідження законодавства і судової практики країн англосаксонської правової системи. Зазначив, що робота Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Гуртієва Л.М. відзначила високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачкою матеріалом. Відзначила істотну наукову новизну результатів, отриманих дисертанткою в результаті написання дисертації. Вказала на те, що робота Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального процесу, та може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Завтур В. А. відзначив високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачкою матеріалом. Порекомендував розкрити особливості правового регулювання показань із чужих слів як джерела доказів у законодавстві країн романо-германської правової системи та їх використання в судовій практиці цих країн і за результатами компаративного аналізу визначити напрями врахування позитивного досвіду цих країн у КПК України. Зазначив, що дисертація Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Мурзановська А. С. відзначила високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачкою матеріалом. Звернула увагу на слушність розроблених дисертанткою пропозицій, спрямованих на вдосконалення КПК України у частині визначення поняття показань із чужих слів і порядку їх формування та використання в ході досудового розслідування та судового розгляду. Вказала, що робота Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального процесу, та може бути рекомендована до разового публічного захисту в спеціалізованій вченій раді.

Доктор юридичних наук, професор Торбас О. О. констатував доцільність та слушність пропозицій та рекомендацій, відзначених у

дисертаційному дослідженні. Звернув увагу на широке використання здобувачкою емпіричного матеріалу дослідження, що додатково підтверджує достовірність отриманих нею наукових результатів. Зазначив, що дисертація Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

На основі результатів обговорення присутніх на засіданні вирішили запропонувати наступний

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування теми вибору дослідження. Здійснення кримінального провадження спрямоване на виконання його завдань, визначених статтею 2 КПК України. Одним із них є забезпечення неупередженого, повного та швидкого досудового розслідування і судового розгляду задля притягнення кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, до кримінальної відповідальності з урахуванням його вини, запобігання обвинуваченню чи засудженню жодного невинуватого та необґрунтованому застосуванню процесуальному примусу до жодної особи, застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури. Виконання цього завдання досягається шляхом здійснення кримінального процесуального доказування, що включає в себе як збирання, перевірку та оцінку доказів, так і їх використання задля потреб кримінального провадження.

У ході здійснення кримінального процесуального доказування широко використовуються не лише первинні, але й похідні докази, серед яких особливе місце належить показанням з чужих слів. Складність формування та використання таких показань у доказуванні зумовлена існуванням можливості спотворення показань, в тому числі й неумисного, яке може мати місце під час їх отримання та призводити до їх визнання недопустимим або недостовірним доказом. У статті 97 КПК України законодавець закріплює в цілому особливості оцінки показань із чужих слів з точки зору їх допустимості та достовірності і правила їх використання під час кримінального провадження. Водночас, норми зазначеної статті не містять вичерпного нормативного врегулювання порядку формування та використання цього джерела доказів у ході як досудового розслідування, так і судового розгляду, що зумовлює актуальність дослідження теоретико-правових і практичних аспектів проблематики показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному провадженні, в тому числі й з урахуванням європейських правових стандартів їх формування та використання.

До дослідження проблематики показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному провадженні зверталися Т. В. Бабчинська, Т. П. Бичок, В. В. Вапнярчук, Л. В. Гаврилюк, В. П. Гмирко, В. В. Денисенко, О. В. Ільченко, Г. С. Зінченко, І. Ю. Кайло, В. В. Король, Г. Р. Крет, Ю. І. Лозинська, В. М. Лушпієнко, А. О. Ляш, Л. В. Омельчук, О. П. Острійчук, А. В. Панова, О. Я. Переверза, А. В. Пономаренко, Т. В. Садова, Н. В. Скідан, О. О. Сольонова, Ю. В. Циганюк, І. Л. Чупрікова, Р. М. Шехавцов, О. Г. Шило й інші українські та зарубіжні вчені. Окремі теоретичні та практичні аспекти проблематики показань із чужих слів досліджуються в дисертації Г. Р. Крет на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи» (м. Одеса, 2020 р.), в якій розкриваються стандарти належності, допустимості та достовірності таких показань, а також у дисертаціях на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук В. М. Лушпієнка на тему: «Показання свідка як процесуальне джерело доказів у кримінальному процесі України» (м. Київ, 2018 р.), О. О. Сольонової на тему: «Показання потерпілого як джерело доказів у кримінальному провадженні» (м. Київ, 2018 р.) та Ю. І. Лозинської на тему: «Достовірність показань свідка та її з'ясування у кримінальному провадженні» (м. Львів, 2018 р.). Проте, комплексне дослідження проблематики показань із чужих слів як джерела доказів у вітчизняній доктрині кримінального процесу не проводилося, внаслідок чого значна частина її теоретичних і практичних аспектів залишається недослідженою.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Реформування кримінального процесуального, кримінально-виконавчого права та оперативно-розшукової діяльності в умовах євроінтеграції та протидії злочинності в епоху цифрового суспільства» у межах виконання теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 роки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є побудова цілісної концепції механізму формування та використання показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному провадженні і розробка науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення КПК України у частині визначення їх поняття та порядку отримання, перевірки, оцінки і використання в ході досудового розслідування та судового розгляду.

Для досягнення цієї мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

– встановити передумови впровадження показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальний процес України і розкрити сучасний стан їх нормативного закріплення;

– дослідити зміст правила з чужих слів у законодавстві і судовій практиці країн англосаксонської правової системи та окреслити напрями врахування позитивного досвіду цих країн у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві;

– розкрити поняття, правову природу та процесуальні властивості показань із чужих слів у кримінальному процесі України;

– охарактеризувати порядок отримання та перевірки показань із чужих слів під час досудового розслідування;

– дослідити порядок отримання та перевірки показань із чужих слів у судовому провадженні;

– розкрити зміст загальних правил оцінки доказів та встановити особливості їх застосування в ході оцінки показань із чужих слів;

– охарактеризувати критерії та умови допустимості показань із чужих слів і визначити особливості їх встановлення судом;

– дослідити, із урахуванням судової практики, підстави визнання показань із чужих слів недопустимим доказом;

– розкрити процесуальний порядок і наслідки визнання показань із чужих слів недопустимим доказом;

– розробити науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення КПК України у частині визначення поняття показань із чужих слів і порядку їх формування та використання в ході досудового розслідування та судового розгляду.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі формування та використання показань із чужих слів під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження.

Предметом дослідження є показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Дисертація ґрунтується на комплексному застосуванні системи методів наукового пізнання (як загальнонаукових, так і спеціальних), визначеної з урахуванням мети і завдань дослідження та його об'єкта і предмета. Діалектичний – як загальний метод наукового пізнання дійсності, відповідно до якого всі явища досліджуються в їх взаємозв'язку, дозволив визначити правову природу показань із чужих слів та значення цього доказу для встановлення фактів й обставин кримінального провадження, з урахуванням їх належності, допустимості та достовірності, в контексті процесуальної діяльності суб'єктів доказування під час досудового розслідування та судового розгляду (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Історико-правовий метод використовувався в ході дослідження передумов впровадження показань із чужих слів у кримінальний процес України та еволюції цього джерела доказів у кримінальному процесуальному законодавстві та судовій практиці країн англосаксонської правової системи (підрозділи 1.1, 1.2). За допомогою порівняльно-правового методу зіставлено стан нормативного закріплення поняття показань із чужих слів та порядку їх формування, а також

практики використання цього джерела доказів у кримінальному процесі України і країн англосаксонської правової системи, на підставі чого окреслено напрями врахування позитивного досвіду цих країн у вітчизняному кримінальному процесуальному законі (підрозділ 1.2). Системно-структурний метод надав змогу розкрити механізм формування та використання показань із чужих слів у кримінальному процесуальному доказуванні (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Застосування формально-юридичного методу дозволило сформулювати визначення понять «показання з чужих слів», «формування показань із чужих слів», «отримання доказів», «перевірка доказів», «оцінка доказів» та інших понять, авторські дефініції яких наведені в дисертації (підрозділи 1.3, 2.1, 3.1). За допомогою методу статистичного аналізу досліджено судову практику як істотну складову емпіричної бази дисертації (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Соціолого-правовий метод використано в ході анкетування практичних працівників і подальшого аналізу його результатів у дисертації (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Метод теоретико-правового моделювання забезпечив обґрунтування авторських пропозицій, спрямованих на вдосконалення КПК України у частині визначення поняття показань із чужих слів і порядку їх формування та використання в ході досудового розслідування і судового розгляду (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Нормативною основою дисертації є Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, акти кримінального та кримінального процесуального законодавства України і низки зарубіжних держав.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних вчених у галузі загальнотеоретичної юриспруденції, філософії, логіки, кримінального та кримінального процесуального права, криміналістики.

Емпіричну базу дослідження складають судові рішення ЄСПЛ, КС України, ВС, судів апеляційної та першої інстанцій, рішення судів низки країн англосаксонської правової системи, результати анкетування практичних працівників (суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів і науково-педагогічних працівників).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в українській науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням теоретико-правових і практичних аспектів проблематики формування та використання показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному провадженні.

За результатами проведеного дослідження сформульовані такі найбільш важливі положення, що містять наукову новизну:

уперше:

із урахуванням компаративного аналізу запропоновано врахувати позитивний досвід країн англосаксонської правової системи у частині визначення порядку формування та використання показань із чужих слів шляхом нормативного закріплення в КПК України: 1) обов'язку суду враховувати у ході визнання показань із чужих слів допустимим доказом

проміжку часу, який сплив між настанням факту, якого стосуються первинні пояснення, та наданням цих пояснень; 2) додаткової обставини, що унеможливлює допит особи – ствердження нею у своїх показаннях, що вона не пам'ятає або недостатньо повно чи точно пам'ятає факти, які є предметом первинних пояснень; 3) права суду визнати показання з чужих слів допустимим доказом, якщо первинні пояснення отримані за обставин, які не викликають сумнівів в їх достовірності та виключають можливість фальсифікації чи спотворення цих пояснень;

на підставі аналізу практики ЄСПЛ і ККС ВС доведено, що показання з чужих слів можуть бути не лише прямими, але й непрямими доказами і, відповідно, використовуватися як для встановлення фактів та обставин кримінального провадження, що стосуються безпосередньо готування, замаху та вчинення кримінального правопорушення і приховування його наслідків, так і для з'ясування інших фактів та обставин, що мають значення для цього провадження, в тому числі й стосовно взаємовідносин підозрюваного, обвинуваченого та потерпілого і подій, які передували вчиненню кримінального правопорушення або мали місце після його вчинення, але не перебували у безпосередньому зв'язку з ним;

із урахуванням практики ЄСПЛ, ВС і судів апеляційної та першої інстанцій узагальнено підстави визнання показань із чужих слів недостовірним доказом, до яких віднесено: 1) наявність сумнівів в їх об'єктивності; 2) отримання первинного пояснення, яке становить зміст показань із чужих слів, від невстановленої особи; 3) встановлення судом недостовірності первинних пояснень, які становлять зміст показань із чужих слів; 4) надання сторонами кримінального провадження документів, які підтверджують репутацію свідка та можуть поставити під сумнів об'єктивність його показань;

запропоновано здійснювати класифікацію умов допустимості показань із чужих слів на дві групи: загальні, які стосуються всіх доказів, і спеціальні, що поширюються лише на зазначений вид показань, визначено коло загальних і спеціальних умов допустимості показань із чужих слів у межах кожного з виокремлених критеріїв їх допустимості (законності, правомірності та прийнятності) та з урахуванням цих умов виокремлено підстави визнання таких показань недопустимим доказом, які класифіковано на загальні і спеціальні;

за результатами дослідження судової практики обґрунтовано доцільність розширення кола обставин, що унеможливлюють допит особи, яка надала первинні пояснення, за рахунок включення до нього таких обставин: 1) перебування особи на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором; 2) відсутність особи під час судового засідання з інших об'єктивних підстав, які унеможливлюють допит або можуть вплинути на повноту чи достовірність показань;

удосконалено:

дефініцію поняття «показання з чужих слів», під якими запропоновано розуміти відомості, що надаються в усній, письмовій або іншій формі свідком,

потерпілим, підозрюваним, обвинуваченим щодо певних фактів та обставин кримінального провадження, про які йому стало відомо з пояснень інших осіб та які мають значення для цього кримінального провадження;

визначення поняття «формування показань із чужих слів» шляхом розмежування кримінального процесуального та криміналістичного аспектів його розуміння, перший з яких охоплює механізм їх формування як доказів під час кримінального провадження (що складається з отримання, перевірки та оцінки цих показань), а другий – механізм їх формування як ідеальних слідів, що включає в себе етапи як допроцесуальні (сприйняття та запам'ятовування), так і процесуальний (відтворення);

теоретичне розуміння механізму дослідження доказів слідчим суддею, зокрема на підставі узагальнення судової практики встановлено, що в ході досудового розслідування показання з чужих слів, що містяться у протоколі допиту свідка, потерпілого, можуть бути предметом дослідження слідчого судді під час розгляду клопотань про застосування низки заходів забезпечення кримінального провадження та надання дозволу на проведення окремих слідчих (розшукових) дій поза викликом такого свідка, потерпілого в судове засідання;

доктринальні підходи до змісту права на перехресний допит за рахунок виокремлення на основі практики ЄСПЛ і ККС ВС випадків, які передбачають можливість відступу від нього та, відповідно, не призводить до порушення цього права і не є підставою для визнання показань свідка, потерпілого недопустимим доказом на підставі пункту 6 частини 2 статті 87 КПК України, а саме в разі: 1) встановлення судом наявності виняткових підстав для його обмеження; 2) утримання протилежною стороною кримінального провадження від реалізації права на перехресний допит;

теоретичні підходи до визначення процесуальних наслідків визнання показань із чужих слів недопустимим доказом, зокрема обґрунтовано, що вони залежать від стадії кримінального провадження, в якому ухвалюється таке рішення, вагомості їх значення для встановлення фактів та обставин кримінального провадження в сукупності з іншими доказами і повноважень суду, який приймає вказане рішення, з урахуванням його інстанційної належності;

набуло подальшого розвитку:

теоретичні підходи до дослідження стану нормативного закріплення показань із чужих слів як джерела доказів у вітчизняному кримінальному процесі, з урахуванням яких доведено, що сукупність норм, що врегульовують показання з чужих слів, складають субінститут кримінального процесуального права, який входить до структури інституту доказів і доказування;

доктринальне розуміння критеріїв допустимості доказів у кримінальному провадженні за рахунок виокремлення, поряд із законністю та правомірністю, що ґрунтуються на вимогах статей 86 і 87 КПК України відповідно, третього критерію – прийнятності, який стосується можливості використання доказів у

випадках, передбачених нормами кримінального процесуального закону (статті 88, 88-1, частина 12 статті 290 КПК України);

дослідження умов допустимості показань із чужих слів і підстав визнання їх недопустимим доказом, зокрема обґрунтовано доцільність надання суду права визнати допустимим доказом показання з чужих слів, отримані від осіб, котрі брали участь у відповідних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях (зокрема, понятих, спеціалістів, перекладачів).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дослідженні висновки, теоретичні положення та науково обґрунтовані пропозиції можуть бути використані в:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретико-правових і практичних проблем формування та використання показань із чужих слів як джерела доказів у кримінальному процесі;

правотворчій діяльності – для удосконалення КПК України у частині визначення поняття показань із чужих слів і порядку їх формування та використання в ході досудового розслідування та судового розгляду;

правозастосовній діяльності – суддями, прокурорами, слідчими, дізнавачами та адвокатами під час кримінального провадження (акт Окружної прокуратури міста Івано-Франківська від 02.04.2025 р.);

навчальному процесі – для підготовки навчальних програм і лекцій, проведення різних видів занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Сучасні проблеми кримінального та кримінального процесуального права» та «Права людини у сфері кримінальної юстиції», а також у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів (акт Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» від 01.04.2025 р.).

Апробація результатів дисертації. Положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися під час засідання кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати наукового дослідження були оприлюднені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів» (м. Одеса, 26 квітня 2024 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 02 травня 2024 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (м. Харків, 25 грудня 2024 року).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у 8 наукових публікаціях, у тому числі у 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки України, та 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

Список публікацій здобувача, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Гаркот Д.Ю. Сутність показань з чужих слів як процесуального джерела доказів у кримінальному провадженні. *Juris Europensis Scientia.* 2023. № 6. С. 141-145.

2. Гаркот Д.Ю. Правова природа показань з чужих слів у кримінальному процесі. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2023. № 6. С. 231-236.

3. Гаркот Д.Ю. Спеціальні підстави визнання показань із чужих слів недопустимими доказами у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2024. № 6. С. 131-135.

4. Гаркот Д.Ю. Суб'єкти оцінки показань з чужих слів у кримінальному провадженні. *Європейські перспективи.* 2025. № 1. С. 127-133.

5. Гаркот Д.Ю. Отримання показань із чужих слів під час кримінального провадження. *Право і суспільство.* 2025. № 1. С. 379-384.

Список публікацій здобувача, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати

1. Гаркот Д.Ю. Процесуальні властивості показань із чужих слів у кримінальному процесі. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 26 квітня 2024 року) / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Фенікс, 2024. С. 447-449.

2. Гаркот Д.Ю. Формування показань із чужих слів: кримінальний процесуальний аспект. *Кримінальне судочинство: сучасний стан та перспективи розвитку:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 02 травня 2024 року) / ред. кол.: В.В. Чернєй, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін. Київ: Національна академія внутрішніх справ, 2024. С. 195-197.

3. Гаркот Д.Ю. Способи перевірки показань із чужих слів як розумової діяльності суб'єктів доказування. *Теорія та практика сучасної юриспруденції:* матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 25 грудня 2024 року). Харків: Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, 2024. Вип. II. С. 117-119.

Характеристика особистості здобувача. Буджак Діана Юріївна має вищу юридичну освіту. У 2022 році закінчила Національний університет «Одеська юридична академія» та отримала диплом магістра за спеціальністю «Право». У 2022 році вступила до аспірантури Національного університету «Одеська юридична академія».

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, які виносяться на захист, розроблені автором особисто.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана сучасною науковою мовою, стиль викладання відповідає прийнятному у науковій літературі й забезпечує легкість та доступність сприйняття наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження.

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами від 03.05.2024 р., № 507).

Загальний висновок. Враховуючи викладене вважаємо, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами від 03.05.2024 р., № 507), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31.05.2019 р., № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами від 03.05.2024 р., № 507) та **рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».**

У результаті відкритого голосування учасники засідання фахового семінару в кількості 18 осіб подали голоси «за». Ніхто із учасників фахового семінару не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи Буджак Діани Юріївни до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді. Науковий керівник Ковальчук С. О. участі в голосуванні не приймав.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні», представленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».
2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Буджак

Діани Юріївни відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами від 03.05.2024 р., № 507), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31.05.2019 р., № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами від 03.05.2024 р., № 507).

3. Рекомендувати дисертацію Буджак Діани Юріївни на тему: «Показання з чужих слів як джерело доказів у кримінальному провадженні» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

4. Запропонувати Вченій раді склад наступний разової спеціалізованої вченої ради для проведення публічного захисту:

Голова: завідувач кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., професор Торбас Олександр Олександрович.

Офіційний опонент: професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ, д.ю.н, професор Лоскутов Тимур Олександрович.

Офіційний опонент: завідувач кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, к.ю.н., професор Крушинський Сергій Антонович.

Рецензент: доцент кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцент Підгородинська Анастасія Вікторівна.

Рецензент: доцент кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», к.ю.н., доцент Стоянов Микола Михайлович.

Результати голосування присутніх на засіданні докторів, кандидатів наук і докторів філософії за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 20; проти – немає; утрималися – немає; науковий керівник участі у голосуванні не приймав.

Головуючий на засіданні,
завідувач кафедри кримінального процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор **Олександр ТОРБАС**